

Istenes-Benczi Melinda – Tóth Balázs István

A NEMZETI KISEBBSÉGEK SZEREPE A MAGYAR–ROMÁN HATÁRON ÁTNYÚLÓ GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN A 2007–2020 KÖZÖTTI IDŐSZAK MEGYEI FEJLESZTÉSI DOKUMENTUMAIBAN

The Role of National Minorities in Economic Cooperation across the Hungarian–Romanian Border in the County Development Programs of the Period 2007–2020

Istenes-Benczi Melinda doktori hallgató, Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor
Közgazdaságtudományi Kar Széchenyi István Doktori Iskola, melinda.benczi@cesci-net.eu

Dr. Tóth Balázs István egyetemi docens, igazgató, Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor
Közgazdaságtudományi Kar Lámfalussy Kutatóközpont, toth.balazs.istvan@uni-sopron.hu

Az Európai Unió egyik alappillére a kohéziós politika, amelynek célja, hogy a tagállamok különböző régiói a földrajzi elhelyezkedésüktől és a történelmi pályájuktól függetlenül azonos szintre fejlődhessenek, ezzel megteremtve a valódi közös piacot. A már több mint harmincéves határon átnyúló programok ebben a célkitűzésben kiemelt szerepet töltenek be. Annak érdekében, hogy ezek a programok valóban sikeresek legyenek, a területfejlesztés helyi szintjein is szükséges az e célokat szolgáló stratégiák megalkotása. Ezért a jelen kutatás a román–magyar határ menti megyék 2007 és 2020 között hatályban lévő fejlesztési dokumentumait dolgozza fel, hogy pontosabb képet kaphassunk a Magyarországon élő román közösség, valamint a Romániában élő magyar közösség szerepéről a határon átnyúló gazdasági együttműködésekben. A jelen kutatás részét képezi egy átfogóbb vizsgálatnak, amelyben részletesebben tárjuk fel a nemzeti kisebbségek szerepét a magyar–román határon átnyúló gazdasági együttműködésekben.

KULCSSZAVAK: gazdaságfejlesztés, határon átnyúló együttműködések, kohéziós politika, nemzeti kisebbségek, tartalomelemzés

One of the main pillars of the European Union is the cohesion policy, which aims to enable the different regions of the Member States to converge in their development regardless of their geographical location and historical trajectory, thereby creating a true common market. Cross-border programs that have been running for more than thirty years play a prominent role in this objective. However, in order for these programs to be truly successful, it is necessary to create strategies at the local level of regional development. Therefore, the present research processes the development documents of the Romanian-Hungarian border counties between 2007 and 2020 in order to get a more accurate picture of the role of the Romanian community living in Hungary, as well as the Hungarian community living in Romania, in cross-border economic cooperation. The present research is part of a more comprehensive investigation, in which we explore in more detail the role of national minorities in economic cooperation across the Hungarian-Romanian border.

KEYWORDS: economic development, cross-border cooperation, cohesion policy, national minorities, document analysis

BEVEZETÉS

A megállapítás, miszerint „Európa egyetlen határa sem egyszerű”¹ a magyar–román határra talán fokozottan igaz. Noha a 19. században a mai magyar–román határ területe az Osztrák–Magyar Monarchia belső területének számított, a Magyar Királyság és Románia közös határa a mai értelemben külső határként jelentkezett, ahol a kijelölés hiánya miatt gyakoriak voltak a határvillongások.² A későbbi történelem során a határ számos esetben változott, mind az elhelyezkedését, mind pedig a jelentését tekintve. Az 1888-ban kitűzött román–magyar határt az 1918-as bukaresti békeszerződés igazította ki, majd az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés rendezte az új magyar–román határt, amelynek kitűzésére az 1921–23 közötti időszakban került sor.

A 20. század véres turbulenciáiban a román–magyar határ többször is változott, és „mivel a közös államhatár kijelölésével minden alkalommal sérültek a nemzetiségi jogok, ezért az új határok kijelölése után ez a két állam közötti kapcsolatokra is rányomta a bélyegét”.³ A második bécsi döntés eredményeként 1940-ben újra változott a határ, ám ez sem volt hosszú életű, mivel a második világháború után, az 1947-ben aláírt párizsi békeszerződés román–magyar viszonylatban visszaállította a közös államhatár tekintetében az 1938. január elsejei állapotokat.⁴

Bár az elmúlt évtizedekben a határ földrajzi szempontból nem változott, a határrezsím, a határ átjárhatósága és a határhoz kapcsolódó percepciók drasztikusan széles skálán

¹ TÓIBÍN 2010: 24.

² SALLAI 2021: 76.

³ SALLAI 2019: 71.

⁴ ROMSICS 2017: 549.

mozogtak. Annak ellenére, hogy a második világháború után Magyarország és Románia is a szocialista táborba került, a határátkelés a két ország között megszigorodott, és csak az 1977. évi 31. törvényerejű rendelet módosította a magyar–román kishatárforgalmi egyezményt olyan módon, hogy a határ 20 km-es területsávjában megkönnyítette az átke-
lést. Egészen az 1989-es rendszerváltásig jellemző volt a szigorú határőrizet, amely gyakran a magyar–román határra érkező turisták vegzálását eredményezte („a magyar–román határon szó szerint levetkőztetik a turistákat”⁵) vagy akár a határon való átlépés megta-
gadását.

A 21. század elejét a román–magyar határon a konszolidáció és a megbékélés jelle-
mezte. Magyarország 1999-es NATO-csatlakozását 2004-ben követte Románia. Ugyan-
ebben az évben Magyarország belépett az Európai Unióba; a 2007-es romániai csatlakozást
követően a személyek, a szolgáltatások, az áruk és a tőke szabad mozgása elvileg megva-
lósult, nagyban átrajzolva a román–magyar határrezsimit. Ugyanakkor mivel Magyaror-
szág 2007-ben belépett a schengeni övezetbe, de Románia még mindig nem tagja annak,
a román–magyar határ az Európai Unió külső határának számít, így a határellenőrzést
nem lehet eltörölni. Ugyan Románia már teljesítette a teljes jogú tagság feltételeit,⁶ illetve
Magyarország sem hátráltatja a schengeni övezetbe való felvételét, a késlekedés a román-
magyar határ mentén frusztrációt okoz. Tovább erodálta a már elért eredményeket
a Covid-19-világjárvány kirobbanását követő párbeszéd és előkészítés nélküli határle-
zárás, amely rendkívül gyorsan negligálta a határtalan Európára vonatkozó korábbi törek-
véseket,⁷ és tovább nehezítette a román–magyar határ pozitív átkeretezését.

A határon átnyúló együttműködés elmélyítése jelentheti a felvillantott feszültségek felol-
dását, amelyek több évszázadra visszanyúló etnikai, kulturális, gazdasági, vallási konfliktusokban gyökereznek, és mind a mai napig számos olyan akadályban manifesztálódnak,
amelyek gátolják a határ menti térségek organikus fejlődését és az ott élők életszínvona-
lának növekedését. A határon átnyúló együttműködés az elmúlt évtizedekben az európai
regionális fejlődés fontos jellemzője volt, amely képes választ adni azokra a területfejlesztési
kihívásokra, amelyekkel a periférikus régiók a határok elválasztó hatása miatt szembesül-
nek.⁸ Jelentős szakirodalma van annak az elméleti irányzatnak, amely az európai határokat
„történelmi sebhelyekként” jellemzi.⁹ A megközelítés szerint a határok mind gazdasági,
mind társadalmi szempontból negatív következményekkel járnak a határ menti régiókra
és azok lakóira nézve, amely hatást a határon átnyúló együttműködések keresztül lehet
ellensúlyozni.

⁵ RÉVÉSZ 2009: 492.

⁶ ZSÁKAI 2022.

⁷ HAJDÚ–RÁCZ 2020.

⁸ PORTOLÁS 2015.

⁹ BRUNET-JAILLY–WASSENBERG 2020; GRIEVES 2012; JEFFERY–COLLINS 1998.

A határon átnyúló együttműködések elméleti szempontból vizsgálták már a kiváltott hatásuk,¹⁰ a felhasznált eszköztár,¹¹ a folyamat jellege¹² és más szempontok szerint is. A terület egyik legkiemelkedőbb ágazata azonban a határon átnyúló együttműködések szereplőire fókuszál,¹³ többek között a nemzeti kisebbségekre.¹⁴ Ennek ellenére a román-magyar határszakaszon a nemzeti kisebbségek szerepe a határon átnyúló gazdaságfejlesztési folyamatokban nem megfelelően feltárt.

Fontos kiemelni, hogy a nemzeti kisebbségek fogalmának definíciós vitái már az 1945 utáni időkben elkezdődtek az ENSZ különböző szakértői testületeiben,¹⁵ de máig nincsen egységesen elfogadott meghatározás. A talán legismertebb definíciót Francesco Capotorti olasz nemzetközi jogászprofesszor az ENSZ Diszkriminációellenes és Kisebbségvédelmi Albizottságának megbízására így fogalmazta meg:

„Kisebbség az a csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része, nincs domináns helyzetben, és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részének a sajátosságaitól és összeköti őket a kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése.”¹⁶

Ezzel szemben van olyan definíció, miszerint a nemzeti hovatartozás egy szubjektív értelmezési keret, amelyben a személy maga határozza meg, mely nemzethez tartozik, az alapján, hogy hova tartozónak érzi és vallja magát.¹⁷

A jelen cikkben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1201/1993. számú ajánlásának 1. cikkelyében olvasható megfogalmazást vesszük alapul, mivel ez számít az egyik legjobban körülhatárolt nemzetikisebbség-definíciónak.¹⁸ Eszerint

„nemzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai: a) az állam területén laknak és annak állampolgárai; b) hosszú idő óta szoros, tartós kapcsolatban állnak az állammal; c) etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi szempontból megkülönböztető jegyeket hordoznak; d) jelentős számban vannak jelen, bár létszámuk kisebb mint az állam vagy az állam egy területének (region/région) egyéb népességének; e) fontos feladatuknak tekintik, hogy megőrizzék együttesen azt, ami közös identitásukat jelenti, így kultúrájukat, hagyományait, vallásukat vagy nyelvüket.”

¹⁰ Például MEDEIROS 2015.

¹¹ Például JASCHITZ 2020.

¹² Például GRIX 2001.

¹³ Például BADULESCU–BADULESCU–BORMA 2014; KOCH 2018; PLANGER 2019.

¹⁴ Például MALLOY 2010; KLATT 2006; KÜHL 2004.

¹⁵ VIZI 2018.

¹⁶ CAPOTORTI 1977: 96.

¹⁷ FLACHBARTH 1936.

¹⁸ TÁRNOK 2020: 20.

A vizsgált román–magyar határszakaszon több olyan csoport is él, amelyekre illik a fenti definíció, hiszen például a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a lakosság 7,9%-a vallotta magát romának a 2011-es népszámláláskor, vagy a romániai Satu Mare megyében a legutóbbi népszámláláskor 1,5% német lakosság élt. Ennek ellenére a térségben élő nemzeti kisebbségek számosságát és a témához kapcsolódó sajátosságait figyelembe véve a tanulmány csak a Magyarországon a határ mentén élő román nemzeti kisebbségre és a Romániában a határ mentén élő magyar kisebbségre fókuszál.

A határon átnyúló együttműködés „bizonyos esetekben kulturális hasonlóságokon és/vagy gazdasági és társadalmi motivációkon alapulhat”,¹⁹ azaz a határ menti térség gazdaságfejlesztési törekvéseiben kiemelt szerepet játszhatnak azok a szereplők, amelyeknek hasonló vagy egyenesen közös a kulturális hátterük. Nem precedens nélküli felvetés tehát, hogy a nemzeti kisebbségek betölthetnek valamilyen szerepet a határon átnyúló gazdaságfejlesztési törekvésekben, az viszont már sokkal kevésbé feltárt, milyen ez a szerep, és hogyan manifesztálódik.

A szakirodalomban az egyik leggyakoribb szerep, amelyet a nemzeti kisebbségek kapcsán beazonosítanak a szerzők, az úgynevezett „híd-szerep”,²⁰ vagyis a nemzeti kisebbségek vállalják magukra a két ország többségi lakossága közti kapcsolat megteremtését és fenntartását. Mivel a nemzeti kisebbségek tagjai általában beszélik mindkét ország nyelvét, otthonosan mozognak mindkét kultúrában és szokásrendben, valamint többnyire rendelkeznek ismeretségi hálóval a határ mindkét oldalán, ezért nem nehéz belátni, miből fakadhat az a potenciáljuk, hogy a két nemzet között képesek összhangot teremteni.

Más szerzők kisebb egységekre bontják a nemzeti kisebbségek szerepét, olyan részfunkciókat társítva hozzájuk, mint például „a határon átnyúló együttműködési formák fenntarthatóságának elősegítése”,²¹ ebben az értelmezésben a nemzeti kisebbségek az együttműködés hosszú távú megmaradásának zálogaként jelennek meg. Hasonlóan szegmentált funkció az „információ áramlásának biztosítása”, amelyet a szakirodalom még a nemzeti kisebbségekhez rendel a határon átnyúló együttműködések kapcsán. Különösen olyan értelemben igaz ez, hogy mivel rendszerint a határ mentén élő nemzeti kisebbségek tagjai a többségi társadalomhoz képest gyakrabban járnak át a határ másik oldalára, előbb értesülnek az esetleges gazdasági vagy más jellegű lehetőségekről, amelyeket aztán hazatérve kamatoztatni tudnak a teljes közösség javára.

Ugyanakkor rendkívül fontos kiemelni, hogy tévedés lenne a nemzeti kisebbségek szerepét túldimenzionálni, rájuk túlságosan nagymértékben – és főleg előkészítés nélkül – a határon átnyúló együttműködés kizárólagos hordozóiként építeni. Ahogy azt Martin Klatt is megjegyzi, „a nemzeti kisebbségek jelenléte nem vezet automatikusan intenzív határon átnyúló együttműködéshez”.²² Ennek megfelelően a nemzeti kisebbségek határon átnyúló együttműködésben betöltött szerepe, a fentiekkel ellentétben, negatív is

¹⁹ PORTOLÉS 2015: 11.

²⁰ Például ROTER 2019: 15.

²¹ PORTOLÉS 2015.

²² KLATT 2006: 246.

lehet, amennyiben a nemzeti kisebbség és a határ másik oldalán élő azonos nemzetiségű többség úgy működik együtt, hogy kizárják vagy kizáródnak a másik nemzetiség képviselői a közös kezdeményezésekből. Ebben az esetben nemcsak az a veszély, hogy a „kimaradt” fél elesik a gazdasági fejlesztésektől és elindulhat a teljes lakosság életminőségének kettészakadása, hanem az is, hogy az egyébként is konfliktusokkal terhelt múlttal rendelkező területeken felerősödnek a határrevíziótól tartó hangok.²³ Ebben az esetben tehát „gátló” szerepről beszélhetünk, ami végeredményben jelentős akadályt képezhet az együttműködésekben és tovább mélyítheti a konfliktusokat.

A jelen tanulmány a nemzeti kisebbségek szerepét vizsgálja a román–magyar határszakaszon 2007 és 2020 között a megyei fejlesztési stratégiai dokumentumok tükrében. Bár elméletileg a határon átnyúló együttműködés megvalósulhat állami, regionális vagy helyi szinten, azért a megyei szintet²⁴ választottuk ki, mert a gyakorlat azt mutatja, hogy Magyarországon az országos szint a legritkább forma, hiszen összetettsége miatt ez a legnehezebben megvalósítható típus,²⁵ a helyi szintnek pedig nincs elég átfogó kompetenciája. Illetve noha Romániában csökkent a megyék hatásköre, még így is ezek az összehasonlíthatásra legmegfelelőbb közigazgatási egységek.²⁶

A megyék fejlesztési stratégiáinak részletes elemzése elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megérthessük, a nemzeti kisebbségeknek milyen szerepet szán a számukra otthont adó környezet, hiszen ezek a stratégiai dokumentumok nemcsak a megírásukkor jellemző állapotot rögzítik, hanem azt a víziót is részletesen bemutatják, amelyet a szakpolitikai döntéshozók kívánatosnak tartanak a közeljövőre nézve. Ez egy olyan aspektusa a határon átnyúló együttműködések elméleti és gyakorlati szempontból is fontos témájának, amely – különösen a román–magyar határszakaszon – ez idáig nem kellőképpen feltárt.

A KUTATÁS MÓDSZERE

A jelenlegi tanulmányban használt kutatási módszer a kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzésre épít, amelyet a tudományos közeg gyors, rugalmas és hatékony eljárásnak tart a közvetlen diskurzusokra és szöveges adatokra való alkalmazás esetében.²⁷ Ennek az analitikai megközelítésnek az a lényege, hogy segíti a nagy mennyiségű adat megértését, mivel a kutatás szempontjából fontos szavakat és fogalmakat kategóriákba csoportosítja.²⁸ A román–magyar határ menti megyei fejlesztési stratégiákban elsősorban a nem-

²³ KLATT 2006.

²⁴ A megye kifejezés a hazai szabályozásban változott, 2023-tól a vármegye a hivatalos megjelölés. A vizsgált időszakban a megye szó volt hatályban, így a tanulmányban is ezt a kifejezést használjuk.

²⁵ FEJES 2003.

²⁶ SAGEATA 2013.

²⁷ CAVANAGH 1997.

²⁸ ELO–KYNĠÁS 2008.

zeti kisebbségekre utaló szavakra kerestünk rá, amelyekből kimutatásokat készítettünk az NVivo program segítségével. Az eredményeket a tanulmány harmadik fejezete ismerteti.

Ezt egészítette ki benchmarkká három másik szempont számszerűsítése: hány a témának dedikált fejezet szerepel a dokumentumokban, valamint a víziókban és a SWOT-elemzésekben hányszor van utalás a releváns nemzeti kisebbségekre. Az értékek összehasonlíthatósága érdekében ezeket a mutatókat skáláztuk. Az így kapott értékeket a fontosságuk szerint súlyoztuk is: a kiemelt szavak átlagos sűrűségét az adott dokumentumon belül 0,4-szeres, a SWOT-elemzésben talált utalásokat 0,3-szoros, a vízióban tett említéseket 0,2-szeres, a dedikált fejezetek számát pedig 0,1-szeres szorzóval értékeltük ki.

A számszerűsített elemzést a kvalitatív szövegelemzés követte, amelyben a tartalmi hangsúlyokat tártuk fel a romániai és a magyarországi megyék stratégiai dokumentumaiban. Az NVivo által beazonosított nemzeti kisebbségekre tett említéseket szintetizáltuk és tematikai egységekbe csoportosítottuk, hogy a tendenciák kirajzolódhassanak. A következtetéseket a tanulmány negyedik fejezete tartalmazza.

A tanulmány vizsgált időszaka azért 2007–2020, mert ez az időszak két olyan programozási ciklust ölel fel, amelyekben mind Magyarország, mind Románia mint az Európai Unió tagállama vett részt, amely az európaizálódás folyamatán keresztül²⁹ azzal is járt, hogy a megyei fejlesztési stratégiák belső logikája elkezdett konvergálni egymáshoz, lehetővé téve a megfelelő összehasonlítást. Bár a megyei dokumentumok nem minden esetben követték le évre pontosan a két EU-s pénzügyi ciklust (2007–2013 és 2014–2020), mert előfordult, hogy a stratégiák publikálása néhány évvel korábbra vagy későbbre csúszott, azért többnyire ilyen ütemben jelentek meg. A követhetőség érdekében a tanulmányban első ciklusbeli stratégiákként utalunk azokra, amelyek eredeti változata 2005–2009 között jelent meg, és második ciklusbeli stratégiákként azokra, amelyek eredeti változatát 2011–2016 között adták ki.³⁰

A NEMZETI KISEBBSÉGEK MENNYISÉGI MEGJELENÉSE

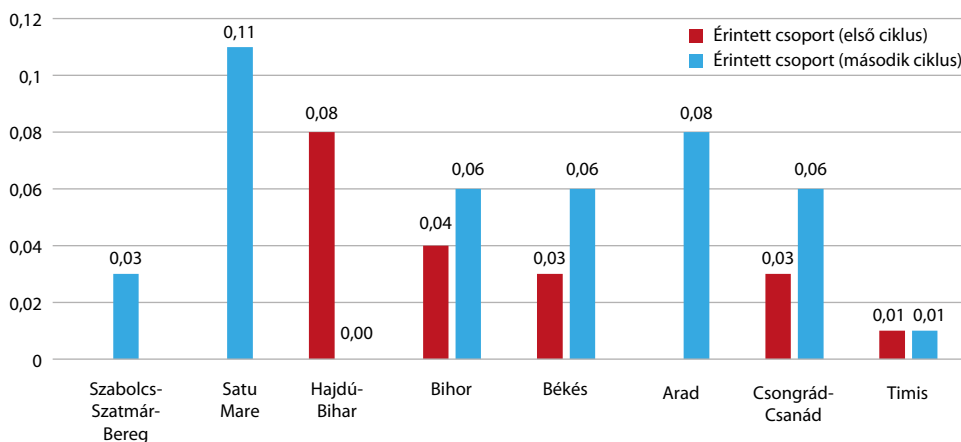
Annak érdekében, hogy átfogó képet kapjunk arról, miszerint a megyei stratégiai dokumentumokban a nemzeti kisebbségek milyen szerepet töltenek be a határon átnyúló gazdaságfejlesztésben, szükséges feltárni, hogy egyáltalán mennyire jelenik meg a román kisebbség a magyar, valamint a magyar kisebbség a román határ menti megyék fejlesztési

²⁹ SCOTT 2017.

³⁰ A felhasznált megyei stratégiák: Békés megye fejlesztési stratégiájának aktualizálása (2007); Békés megye területfejlesztési koncepciója (2014); Csongrád megye területfejlesztési koncepciója (2007); Csongrád megye területfejlesztési koncepciója (2013); Hajdú-Bihar megye területfejlesztési koncepciója és stratégiai programja (2006); Hajdú-Bihar megyei területfejlesztési koncepció 2014–2020 (2014); Planul de dezvoltare al județului Bihor 2007–2013 (2007); Strategia de dezvoltare a județului Arad pentru perioada 2014–2020 (2016); Strategia de dezvoltare a județului Satu Mare până în 2020 (2016); Strategia de dezvoltare economico-socială a județului Timiș (2009); Strategia de dezvoltare economico-socială a județului Timiș 2015–2020/2023 (2015); Strategia pentru dezvoltarea durabilă a județului Bihor pentru perioada 2014–2020 (2014); Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei területfejlesztési koncepció (2013).

dokumentumaiban. A dokumentumelemzés kvantifikálását egy négy elemből álló benchmarkon keresztül végeztük el. A benchmarkban olyan szempontokat vettünk figyelembe, mint a vizsgált csoportot jelölő szavak átlagos sűrűségének súlyozott aránya a dokumentumban szereplő többi szóhoz képest, a nemzeti kisebbségek és a határon átnyúló együttműködésnek szentelt fejezetek száma, valamint a releváns említések a stratégiákban megfogalmazott víziókban és a SWOT-elemzésekben.

A kiemelt szavak átlagos sűrűsége szempontnál azt vizsgáltuk, hogy a romániai megyei stratégiai dokumentumokban hányszor szerepel a magyar közösségre utaló kifejezés,³¹ illetve a magyar megyei stratégiai dokumentumokban hányszor szerepel a román közösségre utaló kifejezés.³² A nominális értékek viszonylag nagy skálán mozogtak, volt olyan megyei dokumentum, amelyben csak kétszer említették ezt a nemzeti kisebbséget, de olyan is, amelyben több mint kétszázszor. Az említések nominális értéke azonban nem feltétlenül mutatja az adott fogalom fontosságát a teljes stratégiára vetítve, hiszen a dokumentum terjedelme is nagyban befolyásolja, hogy az adott említés mekkora hangsúlyt kap. A torzítás csökkentése érdekében részletesebben a fogalmak súlyozott arányát érdemes vizsgálni, azaz, hogy az adott dokumentumban a többi szóhoz képest a vizsgált fogalmak milyen arányban szerepelnek.

1. ábra: Az érintett csoportokra utaló kifejezések súlyozott aránya a megyei stratégiai dokumentumokban

Forrás: a szerzők szerkesztése

³¹ Ezek a kifejezések elsősorban a „magyar”, illetve „magyarországi” voltak, de idetartozónak vettük e szavak következő alakjait is: maghiar, maghiara, maghiară, maghiare, maghiari, maghiarii, maghiarilor, maghiarimii, maghiaro, ungară, Ungaria, Ungariei, ungurelui.

³² Ezek a kifejezések elsősorban a „román”, illetve „romániai” voltak, de idetartozónak vettük e szavak következő alakjait is: Románia, Romániába, Romániában, Romániából, Romániához, romániai, Romániával, románok.

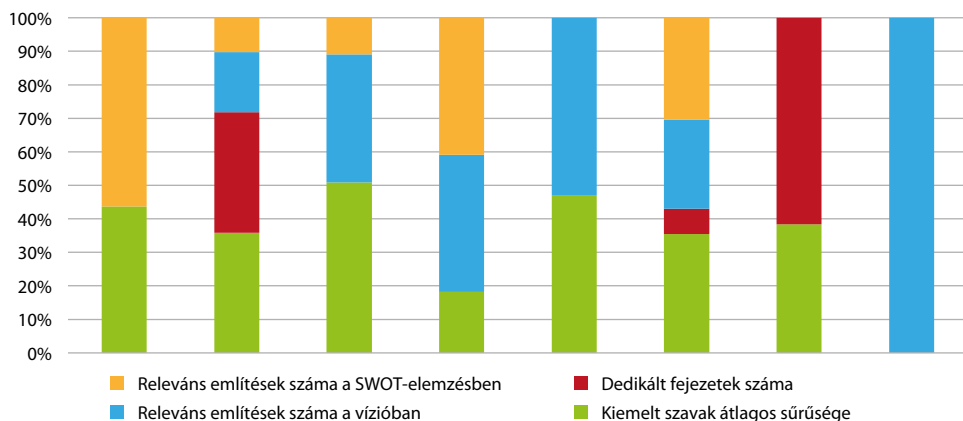
Ahogy az 1. ábrán látható, a két ciklus dokumentumait összehasonlítva általában elmondható, hogy a második időszakban arányaiban nagyobb hangsúlyt kaptak a nemzeti kisebbségekre utaló fogalmak, ez alapján feltételezhető, hogy a stratégiaalkotók egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a kisebbségek részvételének a fejlesztési céljaik elérésében. A megyék egymáshoz viszonyítva eltérő mennyiségben foglalkoznak a vizsgált nemzeti kisebbségekkel. Arányaiban a romániai Satu Mare megye (0,11%) foglalkozik a leginkább ezzel a kérdéssel, ami nem meglepő, hiszen ebben a megyében a legmagasabb (34,5%) a magyar kisebbség aránya.³³ Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (0,03%) és Timis megye dokumentumai említik a legkisebb arányban (0,01%) a vizsgált kisebbségeket.

A benchmark második szempontja annak vizsgálata volt, hogy a megyei fejlesztési dokumentumok felépítése mennyire tükrözi a nemzeti kisebbségek aktív szerepvállalását a határon átnyúló együttműködésekben. Az elemzés során tehát a stratégiák struktúráját tekintettük át, feltérképezve azokat a témákat, amelyeket a dokumentumok különálló egységként (fejezet, alfejezet) tárgyalnak. A vizsgálat azt mutatja, hogy a gazdasági aspektus, még ha más-más formában is, gyakorlatilag mindegyik megye stratégiai dokumentumában megjelenik. A gazdasági altémákat tekintve a vállalkozástámogatási infrastruktúra az, amely a legtöbb esetben előjött, de a munkaerőpiaci és ipari fejezetek is több stratégiában visszaköszöntek. Rokontémának tekinthetők még a területfejlesztési fejezetek, amelyekben belül a vidékfejlesztés jelent meg a legtöbb megye esetében. A határon átnyúló együttműködésnek dedikált fejezetek ezzel szemben már jóval kevésbé voltak általánosan elterjedtek, a romániai oldalon Satu Mare megyére, a magyar oldalon pedig Csongrád-Csanád megyére voltak leginkább a jellemzőek, és olyan alfejezeteket taglaltak, mint a kétoldalú együttműködési megállapodás, az európai együttműködési programok vagy az Európai Területi Társulások.

A stratégiákban megfogalmazott átfogó vízió, valamint a SWOT-elemzés releváns említései adták a benchmark harmadik és negyedik elemét. Bár nem minden stratégia rendelkezett ilyen elemekkel, a nagy részük igen, ezért elfogadható alapot szolgáltatott az összehasonlításra. Eme szempontok alapján Bihar és Arad megye helyezte a leginkább a figyelem középpontjába a nemzeti kisebbségek szerepét, mert e megyék víziójában és SWOT-elemzésében kilencszer, illetve ötször is történik utalás rájuk.

A benchmark-elemzés tehát azt mutatja, hogy Satu Mare megyei fejlesztési dokumentuma foglalkozik a legtöbbször a nemzeti kisebbségekkel, hiszen a kiemelt szavak átlagos sűrűségét és a dedikált fejezetek számát tekintve is ez a megye jár az élen (összesített érték: 82,8). Bihar megye (47,4) és Arad megye (46,6) szintén relatíve magas értékeket értek el az összesítésben. A magyar oldalon ezen értékek valamelyest alacsonyabbak, Hajdú-Bihar megye (38,1), Békés megye (27,7) és Csongrád-Csanád megye (23,5) középértékeket értek el, míg Timis megye (10) és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (5,8) végzett az összehasonlítás végén a fent ismertetett szempontok szerint (2. ábra).

³³ Institutul Național de Statistică 2011.

2. ábra: A benchmarkelemzés szempontjainak aránya és súlya megyénként
 Forrás: a szerzők szerkesztése

A NEMZETI KISEBBSÉGEKHEZ RENDELTE TARTALMI HANGSÚLY

Amellett, hogy a nemzeti kisebbségek mennyire jelennek meg a megyei stratégiai dokumentumokban, az is kiemelt fontosságú, hogy miként, milyen kontextusban tűnnek fel, és ezek a megjelenések milyen szerepekre utalnak. Ennek felderítése érdekében az NVivo program segítségével feltérképeztük a nemzeti kisebbségekre tett utalások szöveggörnyezetét, és az ezek szintetizálásából levont tanulságokat a két ország kapcsán külön-külön ismertetjük.

Romániai megyék

Mind a négy magyar–román határ menti román megyei stratégiáról elmondható, hogy a gazdaságfejlesztési célkitűzéseknek megágyazandó, részletes gazdasági elemzést tesznek közzé, amelyben taglalják a megye gazdasági adottságait, ágazati erőforrásait, munkaerőpiaci helyzetét. Ez a leíró rész gyakran tesz egyes témák és mutatók kapcsán összehasonlításokat, azonban az összehasonlítás egyetlen esetben sem tekint át a határ másik oldalán található megyékre, ami nemcsak azért meglepő, mert jelentős a román–magyar határon átnyúló kereskedelem³⁴ és munkaerőmozgás,³⁵ hanem azért is, mert bizonyos esetekben földrajzilag is közelebb van a magyarországi szomszédos megyeközpont,

³⁴ SÜLI-ZAKAR–CZIMRE 2007.

³⁵ BALCSÓK–SZARVÁK–TÓTH 2019.

mint a romániai szomszédos megye központja. Például Satu Mare gazdaságelemzésében Bistrița-Năsăud megyével vetik össze a gazdasági indikátorokat, noha Beszterce és Szatmárnémeti megyeközpontok 191 km-re fekszenek egymástól, míg Szatmárnémeti és Nyíregyháza csak 109 km távolságra helyezkednek el egymástól.

Szintén közös elem a romániai stratégiákban, hogy a magyar kisebbséget egyértelműen összekötik a határon átnyúló együttműködések témakörével, legyen az egészségügyi, természetvédelmi, gazdasági vagy kulturális együttműködés:

„a területi együttműködés intenzitását befolyásolja a nemzeti kisebbségek jelenléte. A 2002-es népszámláláskor Szatmárnémetiben 35,2%-os magyar kisebbség élt. A határ menti térség soknemzetiségű lakossággal és ebből következően gazdag multikulturális hagyományokkal rendelkezik. Ezt tükrözik a helyi közösségek rendszeres határon átnyúló interakciói, amelyek szilárd alapot biztosítanak a határon átnyúló kapcsolatok erősítéséhez és a térség integrált fejlődésének elősegítéséhez.”³⁶

Hasonló megállapítás olvasható a Bihar megyei fejlesztési dokumentumban is: „A kisebbségek közül kiemelendő a magyarság, akinek szerepe nemcsak a közös történelmi gyökerek szempontjából fontos, hanem a határon átnyúló kapcsolatok fenntartásának is alapvető tényezője.”³⁷

Ez az alapvetően pozitív, a nemzeti kisebbségre erőforrásként tekintő attitűd hatja át a stratégiák vízióit is, noha azok – a tömör műfaji sajátosságaikból adódóan – többnyire nem nevesítik a magyar kisebbséget, ugyanakkor sok esetben utalnak érték-ként a diverzitásra, a többnemzetiségű kulturális örökségre, a helyi tradíciókra és a nemzetközi szellemiségre. Ezzel összefüggésben ugyanez az értelmezési keret köszön vissza a SWOT-elemzésekben is, ahol Satu Mare, Bihar és Arad megye esetében is többször felmerül a nemzeti kisebbségek kérdése.

A romániai határ menti megyei stratégiák összesen tizenöt esetben említik a SWOT-elemzésekben a magyar kisebbséget, tizenegy esetben az erősségek közé sorolják, két esetben a lehetőségek közé, egy-egy esetben pedig a gyengeségek és a veszélyek közé. Erősségnek értelmezik például a magyarok számára kiemelten fontos kulturális és történelmi turisztikai célpontok jelenlétét, lehetőségnek a magyarországi oldallal való tapasztalatcserét, míg gyengeségnek a nem kellően korszerűsített teherbíró képességű közúti, vasúti és légi infrastruktúrát, amely akadályozza a határon átnyúló forgalmat, valamint veszélynek a határ másik oldalán megjelenő – elsősorban turisztikai – konkurenciát.

Nem széles körben elterjedt, hogy ezek a nagyvívű víziók konkrét célkitűzéseként is megjelenjenek a dokumentumokban, de ez alól kivételt képez Satu Mare megye, amely külön specifikus célkitűzésként említi a kulturális turizmus megerősítését: „Ez az intézkedés a megye antropikus, történelmi és kulturális elemeiből adódó turisztikai potenciál

³⁶ Satu Mare 2016: 298.

³⁷ Bihar 2007: 38.

kiaknázásához szükséges, a magyar kisebbség számára jelentőséggel bíró elemek hasznosításával, valamint ezen elemek tartós és rendszerszintű fenntartásához.”³⁸ Ezt a célkitűzést a dokumentumban követi egy részletes turisztikai attrakcióleltár, rávilágítva azokra a magyar vonatkozású helyszínekre és kulturális örökségi elemekre, amelyekre építeni tud a megye.

Timis megye még ennél is egy lépéssel továbbmegy, ugyanis eszközöket is javasol a nemzeti kisebbségek bevonására a határon átnyúló (gazdasági) fejlesztésekbe. Ilyen eszközök például a mesék, a folklór- és nemzeti kisebbségi történetek gyűjtése, a nemzeti kisebbségekre jellemző örökség (háztartás és népviselet) megőrzése és gyarapítása állandó és időszaki kiállításokkal, valamint tematikus interkulturális túrák összeállítása és kijánlása.

Már ezekből a sporadikus példák közül is jól leszűrhető, hogy a romániai megyei stratégiák a nemzeti kisebbségekre mint értékekre tekintenek, akik bizonyos szinten a határon átnyúló együttműködések letéteményesei és ezen keresztül csatornák az anyagi támogatások és fejlesztések lehívásához. Gazdasági szempontból a magyar kisebbséget leginkább a turisztikai szektorral kapcsolják össze az említett dokumentumok.

Magyarországi megyék

Ugyan a romániai megyékhez hasonlóan a magyarországi megyék statisztikai leíró-összehasonlító területi elemzéseiben sem szerepelnek a határ másik oldalán található megyék indikátorai, arra lehet példát találni, hogy a szöveggörnyezetben utalnak a romániai fejlesztési dokumentumokban foglaltakra vagy a romániai megyékre jellemző gazdasági sajátosságokra. Példaként említhető, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlesztési stratégiája szemléli Satu Mare megye fejlesztési stratégiáját, kiemelve annak jövőképét, vertikális és horizontális célkitűzéseit.

Észrevehető, hogy a magyarországi megyei dokumentumok sokkal kisebb hangsúlyt fektetnek a román közösség szerepére, ami vélhetően a közösség kisebb létszámából is fakad. Ugyanakkor a leíró statisztikai részben említik a román kisebbséget, illetve a Hajdú-Bihar megyei dokumentum megemlíti azokat az önkormányzatokat is, amelyek román nemzeti kisebbségi óvodai vagy iskolai nevelést biztosítanak.

Általánosságban elmondható, hogy a magyar oldali dokumentumok az etnikai sokszínűség kiemelése helyett inkább a területi identitás, a román–magyar határ történelmi hátterének és változásainak (ez utóbbi a román megyék esetében is megtalálható) részletesebb bemutatására fektetik a hangsúlyt. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fejlesztési dokumentum még egy, a területi identitásról szóló primer kutatás eredményeit is alaposan ismerteti, noha ez inkább az ott lakók megyéhez való kötődését mutatja, semmint a területhez kapcsolódó nemzeti identitást.

³⁸ Satu Mare 2016: 416.

Ugyanakkor a határon átnyúló együttműködések jelentős hangsúlyt kapnak a dokumentumokban. Megállapítják, hogy „a határon túli kapcsolatok újrateremtése további jelentős potenciált rejt. A jelenlegi tendenciák a román határszakasz menti kapcsolatok élénkülését sejtetik.”³⁹

Hasonló ehhez Békés megye megközelítése is:

„Ki kell emelni a határon átnyúló együttműködések is, különösen a romániai Bihar és Arad megyékkel. Békés megyét geopolitikai adottságai, határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésében elért eddigi eredményei is predesztinálják a kapcsolatok továbbfejlesztésére. Kézenfekvő tehát a korábbi, s ma is életképesnek bizonyuló kereskedelmi, gazdasági-, kulturális, oktatási kapcsolatok újrateremtése, tartalmi gazdagítása, közös infrastrukturális fejlesztések elvégzése, ill. azok eredményeinek hasznosítása.”⁴⁰

Hajdú-Bihar megye a fejlesztési dokumentumban megállapítja, hogy a megye kiemelkedő fontosságúnak tartja a nemzetközi szervezetekben való aktív részvételt, mivel az kiterjesztési lehetőséget biztosíthat a megyének. A stratégia kiemeli, hogy a megye

„hagyományosan szoros szálakkal kötődött a romániai Bihar megyéhez, ahol a turisztikai szolgáltatások fejlődése szintén meghatározó jelentőségű gazdasági tényező. Mindkét megye idegenforgalmának érdeke, hogy fejlesztéseiket összehangolják, valamint bizonyos területeken megosszák az idegenforgalmi funkcióikat. Ennek hatására a két megye együtt válhat idegenforgalmi szempontból 'Erdély-kapujává'. Az együttműködés hiányában erőteljes versengés bontakozna ki, amelynek hatása mindkét megyét kedvezőtlenül érintené.”⁴¹

Látható tehát, hogy a magyar oldali dokumentumok, hasonlóan a román oldaliakhoz, a határon átnyúló együttműködések inkább erősségként és lehetőségként értelmezik, csak jóval kisebb arányban a versenyhelyzetből fakadó veszélyként. Ugyanakkor lényeges eltérés, hogy míg a romániai megyék többször kitérnek a magyar kisebbségre, a magyarországi megyei dokumentumokra nem jellemző, hogy a román kisebbséget különböző szerepekkel ruháznák fel a határon átnyúló gazdaságfejlesztés keretrendszerében. Ezt a megállapítást még inkább alátámasztja Hajdú-Bihar megye fejlesztési dokumentuma, amelyben áttekintik az Országos Területfejlesztési Konceptióban (OTK) megfogalmazott területi célokat, és értékeli azokat a saját megyei szempontrendszerük szerint. Eszerint az OTK középtávú célként fogalmazta meg a „nemzeti kisebbségek értékeinek megjelenése az általuk lakott vidékies térségek fejlesztésében”, amely területi célhoz Hajdú-Bihar megye gyenge kapcsolatot állapított meg.⁴²

³⁹ Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 2012: 77.

⁴⁰ Békés megye 2010: 29.

⁴¹ Hajdú-Bihar megye 2006: 93.

⁴² Hajdú-Bihar megye 2006: 24.

KONKLÚZIÓ

Az országhatárok mentén húzódó, perifériás területek fejlesztésének és az ott élők életszínvonalának növelésének elméleti és gyakorlati lehetőségei már régóta foglalkoztatják a kutatókat és döntéshozókat. A felzárkóztatást célzó országos erőfeszítéseket az Európai Unió kohéziós politikája is támogatja. Ugyanakkor a regionális, valamint a megyei szintnek kiemelt szerepe van abban, hogy ezen területek miként tudnak fejlődni, és hogyan képesek kihasználni endogén erőforrásaikat.

Ebben a tanulmányban áttekintettük, hogy a román–magyar határ mentén élő nemzeti kisebbségek (pontosabban a magyarországi határ menti megyékben élő románok és a romániai határ menti megyékben élő magyarok) milyen szerepet töltenek be a határon átnyúló gazdaságfejlesztésben a megyei fejlesztési dokumentumok tükrében 2007 és 2020 között.

A négy elemből álló mennyiségi benchmarkelemzés eredménye azt mutatja, hogy a 2007 és 2020 közötti két pénzügyi ciklus alatt arányaiban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a nemzeti kisebbségek kérdésköre a megyei fejlesztési dokumentumokban. A megyék között azonban nem homogén az eloszlás, Satu Mare megye jelentősen többet foglalkozik a kérdéssel, mint a többi megye, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg és Timis megye törődik a legkevésbé a nemzeti kisebbségek ügyével.

A nemzeti kisebbségekhez rendelt tartalmi hangsúllyal kapcsolatos elemzés arra a következtetésre jutott, hogy a megyei stratégiai dokumentumok leíró, statisztikai összehasonlító elemzéseiben a határ jelentős blokkot képez, valamint a gazdasági indikátorokat nem vetik össze a határ másik oldalán lévő megyék indikátoraival, csupán a saját országbeli szomszédos megyékkel. Ugyanakkor az látható, hogy a megyék valamilyen mértékben azért mégis figyelnek a határ másik oldalán lévő megyék célkitűzéseire, ismerik egymás fejlesztési dokumentumait, sőt, a szándékot is megfogalmazzák az együttműködésre vonatkozóan.

A nemzeti kisebbségek szerepét nemcsak mennyiségi, de minőségi szempontból is eltérően kezelik. Míg a magyarországi megyék kevésbé építenek a román lakosságra, és inkább csak általános érvényű megállapításokat tesznek, addig a romániai megyékben már – még ha csak sporadikusan is – megjelennek a magyar kisebbséghez köthető, határon átnyúló gazdaságfejlesztési célkitűzések, specifikus intézkedések. Ezek többnyire a kulturális örökség értékesítéséhez kötődnek a turizmusfejlesztésen keresztül.

A jelen tanulmányra építve további kutatások keretében érdemes vizsgálni a nemzeti kisebbségeknek a stratégiákban megfogalmazott célokkal összhangban való mobilizálásának mikéntjét is. Írásunk tehát kiindulópontja lehet a jövőbeli hasonló összehasonlító elméleti kutatásoknak, ugyanakkor alapot szolgáltat a megyei stratégiaalkotók számára is, hogy a következő ciklusban miként lehet a teljes közösség számára gyümölcsözőbb módon bevonni a nemzeti kisebbségeket a határon átnyúló gazdaságfejlesztési folyamatokba.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BADULESCU, Alina – BADULESCU, Daniel – BORMA, Afrodita (2014): Enhancing Cross-Border Cooperation Through Local Actors' Involvement. The Case of Tourism Cooperation in Bihor (Romania) – Hajdú-Bihar (Hungary) Euroregion. *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*, 12(3), 349–371. Online: [https://doi.org/10.4335/12.3.349-371\(2014\)](https://doi.org/10.4335/12.3.349-371(2014))
- BALCSÓK István – SZARVÁK Tibor – TÓTH Dalma (2019): Prekaritás és fiatalság – a magyar-román határ menti fiatalok munkaerőpiaci helyzete. *Erdélyi Társadalom*, 17(2), 105–127. Online: <https://doi.org/10.17177/77171.233>
- Békés megye fejlesztési stratégiájának (2007–2013) aktualizálása (2010). Békéscsaba: Békés Megyei Önkormányzat.
- BRUNET-JAILLY, Emmanuel – WASSENBERG, Birte (2020): Section Introduction: Comparing and Contrasting EU Border and Migration Policy – Are They Exemplary? *Borders in Globalization Review*, 1(2), 23–29. Online: <https://doi.org/10.18357/bigri12202019793>
- CAPOTORTI, Francesco (1977): *The International Protection of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities Since 1919*. Geneva: United Nations Economic and Social Council.
- CAVANAGH, Stephen (1997): Content Analysis: Concepts, Methods and Applications. *Nurse Researcher*, 4(3), 5–16. Online: <https://doi.org/10.7748/nr.4.3.5.s2>
- ELO, Satu – KYNGÄS, Helvi (2008): The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- FEJES Zsuzsanna (2003): A határon átnyúló együttműködések jogi-intézményi szemszögből, különös tekintettel a magyar határrégiókra. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 2, 101–125. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/7519/1/juridpol_doct_002_101-126.pdf
- FLACHBARTH Ernő (1936): *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai*. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi.
- GRIEVES, Kevin (2012): Journalists and the Mediated Construction of Transborder Regions. In GRIEVES, Kevin (szerk.): *Journalism Across Boundaries. The Promises and Challenges of Transnational and Transborder Journalism*. New York: Palgrave Macmillan, 113–134. Online: https://doi.org/10.1057/9781137272652_6
- GRIX, Jonathan (2001): Towards a Theoretical Approach to the Study of Cross-Border Cooperation. *Perspectives*, (17), 5–13.
- Hajdú-Bihar megye területfejlesztési koncepciója és stratégiai programja (2006). Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség.
- HAJDÚ Zoltán – RÁCZ Szilárd (2020): Államhatár-politikák az Európai Unióban és Magyarországon a globális koronavírus-válság kezdeti időszakában. *Tér és Társadalom*, 34(2), 202–210. Online: <https://doi.org/10.17649/TET.34.2.3260>

- Institutul Național de Statistică (2011): *Anuarul Statistic al României*. București: Institutul Național de Statistică. Online: https://insse.ro/cms/files/Anuar%20arhive/serii%20de%20date/2011/pdf/ASR%202011_romana.pdf
- JASCHITZ Máttyás (2020): The Role of the EGTC in Cross-Border Spatial Planning. In OCSKAY Gyula (szerk.): *15 Years of the EGTCs. Lessons learnt and future perspectives*. Budapest: Central European Service for Cross-Border Initiatives, 123–144. Online: http://legalaccess.cesci-net.eu/wp-content/uploads/2020/11/15_Years_EGTCs_06_JASCHITZ_Planning.pdf
- JEFFERY, Charlie – COLLINS, Stephen (1998): The German Lander and EU Enlargement: Between Apple Pie and Issue Linkage. *German Politics*, 7(2), 86–101. Online: <https://doi.org/10.1080/09644009808404513>
- KLATT, Martin (2006): Regional Cross-Border Cooperation and National Minorities in Border Regions – A Problem or an Opportunity? In OZOLIŅA, Žaneta (főszerk.): *Expanding Borders: Communities and Identities. Proceedings of International Conference*. Riga: University of Latvia, 239–247. Online: <https://doi.org/10.22364/ebsci>
- KOCH, Katharina (2018): Geopolitics of Cross-Border Cooperation at the EU’s External Borders. Discourses of De- and Re-bordering, Territorial Perceptions and Actor Relations Within the Finnish–Russian ENI Cooperation Network. *Nordia Geographical Publications*, 47(1). Online: [https://nordia.journal.fi/article/view/71008/32703?acceptCo okies=1](https://nordia.journal.fi/article/view/71008/32703?acceptCookies=1)
- KÜHL, Jørgen (2004): National Minorities and Cross-Border Cooperation Between Denmark and Germany. *Razprave in gradivo*, (44), 82–105. Online: https://rig-td.si/wp-content/uploads/2018/11/44_-2.pdf
- MALLOY, Tove H. (2010): Creating New Spaces for Politics? The Role of National Minorities in Building Capacity of Cross-Border Regions. *Regional & Federal Studies*, 20(3), 335–351. Online: <https://doi.org/10.1080/13597566.2010.484572>
- MEDEIROS, Eduardo (2015): Territorial Impact Assessment and Cross-Border Cooperation. *Regional Studies, Regional Science*, 2(1), 97–115. Online: [https://doi.org/10.1080/21681376 .2014.999108](https://doi.org/10.1080/21681376.2014.999108)
- Planul de dezvoltare al Județului Bihor 2007–2013* (2007). Oradea: Consiliul Județean Bihor.
- PORTOLÉS, Jordi B. (2015): Cross-Border Cooperation and Cultural Communities in Europe. *CMC Papers*, (3), 1–60. Online: www.academia.edu/26773133/Cross_border_Cooperation_and_cultural_communities_in_Europe
- RÉVÉSZ Béla (2009): A magyar–román viszony problémátörténetéből az 1980-as években. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 72, 463–522. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/7420/1/juridpol_072_463-522.pdf
- ROMSICS Ignác (2017): Erdély helye a magyar külpolitikai gondolkodásban, 1918–1947. *Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae*, 45, 535–550. Online: http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/3679/1/Romsics_535-550.pdf

- ROTER, Petra (2019): Határon átnyúló együttműködések és kétoldalú kapcsolatok: a kétoldalú kisebbségvédelem esélyei és keletéi. In KOMAC, Miran – VÍZI Balázs (szerk.): *Bilaterális kisebbségvédelem*. Budapest: L'Harmattan. Online: http://real.mtak.hu/105073/1/BILATERALIS_SLO_HU_magyar_1111_press.pdf
- SAGEATA, Radu (2013): *Organizarea administrativ-teritoriala a Romaniei. Evolutie si propuneri de optimizare*. București: Academia Română Institutul de Geografie. Online: www.academia.edu/13095883/Organizarea_administrativ_teritoriala_a_Romaniei_Evolutie_si_propuneri_de_optimizare
- SALLAI János (2019): A változások kezdete, az erdélyi magyarok kiengedése a nyugati határon 1985-től. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7(3), 70–80. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.6>
- SALLAI János (2021): Magyarország határai a trianoni döntés előtt és után. *Határrendészeti Tanulmányok*, 18(1), 71–93. Online: https://epa.oszk.hu/04200/04220/00001/pdf/EPA04220_hatarrendeszeti_2021_01_071-093.pdf
- SCOTT, James W. (2017): Rebordering Central and Eastern Europe. In Lux Gábor – HORVÁTH Gyula (szerk.): *The Routledge Handbook to Regional Development in Central and Eastern Europe*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315586137-11>
- Strategia de dezvoltare a Județului Satu Mare până în 2020* (2016). Satu Mare: Consiliul Județean Satu Mare.
- SÜLI-ZAKAR István – CZIMRE Klára (2007): A határon átnyúló (CBC) kapcsolatok Magyarország körül. *Debreceni Szemle*, 15(1), 27–51. Online: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f618783b-3c7b-45b3-9d4d-adc18ef493c1/content>
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei területfejlesztési koncepció* (2012). Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat.
- TÁRNOK Balázs (2020): *Az európai polgári kezdeményezés különös tekintettel a nemzeti kisebbségek jog- és érdekvédelmére*. PhD-disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola. Online: <https://doi.org/10.15774/PPKE.JAK.2020.009>
- TÓIBÍN, Colm (2010): Along the Catalan and Irish Borders: Politics of Memory and Progress Through Good Manners. *The Journal of Cross Border Studies in Ireland*, (5), 21–32.
- VÍZI Balázs (2018): A kisebbségi jogok védelmének európai színtere napjainkban: normatív rezsím és politikai diskurzus. *Pro Minoritate*, (2), 3–14. Online: www.academia.edu/38783283/A_KISEBBS%3%89GI_JOGOK_V%3%89DELM%3%89NEK_EUR%3%93PAI_SZ%3%8DNTERE_NAPJAINKBAN_NORMAT%3%8DV_REZSIM_%3%89S_POLITIKAI_DISKURZUS
- ZSÁKAI Lénárd (2022): Schengen Stratégia – úton egy erősebb és ellenállóbb schengeni térség felé? *Belügyi Szemle*, 70(7), 1551–1565. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.7.11>

Istenes-Benczi Melinda a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar Széchenyi István Doktori Iskolájának doktori hallgatója, és a Határon Átnyúló Kezdeményezések Közép-európai Segítő Szolgálatánál folytat elemző munkát. Fő kutatási témája jelenleg a határon átnyúló programok hatásvizsgálata, a nemzeti kisebbségek szerepe a határon átnyúló fejlesztési folyamatokban, valamint ezek mérési lehetőségeinek feltárása.

Dr. Tóth Balázs István közgazdász, regionalista, a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar habilitált egyetemi docense, a Lámfalussy Kutatóközpont igazgatója. Kutatási területe a regionális gazdaságtan, a regionális politika és a helyi gazdaságfejlesztés. Fő kutatási témája a területi tőke.